FSMVÜ III. ULUSLARARASI ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

BİLDİRİLER

Editör:

Dr. Sara AKKUŞ

DEMAVEND

Demavend Yayınları: 173
E-yayın, İstanbul, 2025
Yayın yönetmeni: Neval Güzelyüz
Editör: Dr. Sara Akkuş
Eserin türü: Araştırma-İnceleme
Dili: Türkçe

© Bu eserin bütün hakları Demavend Yayınları'na aittir. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın hükümlerine göre eserin tamamı ya da bir bölümünün, izinsiz olarak elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir kayıt sistemi ile yayınlanması, çoğaltılması ya da depolanması yasaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 51286
ISBN: 978-625-7087-66-7

Demavend Yayınları
Başak Mah. Yeşil Vadi Cad.
Metrokent, A1 Blok, D. 87
Başakşehir-İSTANBUL
☎ : 0090 212 500 36 07
demavendyayinlari@gmail.com
http://www.demavend.com.tr

Kütüphane Bilgi Kartı
(Cataloging-in-Publication Data)
1. Arap dili
2. Arap edebiyatı

ÖNSÖZ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi tarafından düzenlenen III. Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi, 09–11 Mayıs 2025 tarihlerinde Ayasofya Yerleşkesi'nde gerçekleştirilmiş; Malezya, Ürdün, Irak, Cezayir, Fas, Azerbaycan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Rusya, Özbekistan, ABD, İngiltere ve çeşitli ülkelerden gelen uluslararası katılımcıların katkılarıyla zengin bir akademik ortam oluşmuştur.

International Islamic University Malaysia, Zayed University, Sohar University, Al-Quds University, Cairo University, University of Algiers 2, Mohammed V University in Rabat, Hassan II University of Casablanca, Chouaib Doukkali University, Moulay Ismail University, Universitas Islam Tribakti Lirboyo Kediri, HSE University Moscow, King Abdulaziz University, Harvard University, National Museum of Azerbaijan Literature ve daha birçok uluslararası kurumun temsilcileri, kongremize bilimsel bir derinlik ve küresel bir perspektif kazandırmıştır.

Türkiye'den ise başta Gazi Üniversitesi olmak üzere İstanbul Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Harran Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi gibi çok sayıda seçkin üniversiteden akademisyenler araştırmalarıyla kongreye değer katmıştır.

Yurtiçi ve yurtdışından bu geniş katılım, Arap dili ve edebiyatı çalışmalarının uluslararası düzeyde ne denli yaygın ve dinamik olduğunu bir kez daha ortaya koymuş; kongrenin bilimsel niteliğini ve akademik iş birliği imkânlarını önemli ölçüde artırmıştır.

Bildiri değerlendirme sürecinde katkı sağlayan bilim kuruluna, III. Uluslararası Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Kongresi'ne katılımcı ve dinleyici olarak katkı sağlayan tüm paydaşlara şükranlarımızı sunarız.

Sara AKKUŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 1

YAHYÂ B. HAMZA EL-ʿALEVÎ'NİN TAHYÎL KAVRAMINA YAKLAŞIMI: TANIM, ELEŞTİRİ VE YORUM 6

TEVFİK EL-HAKÎM'İN "GÜN VE GECE ARASINDA" ADLI OYUNUNUN TAHLİLİ33

KUR'AN'IN ARAP DİLİNE ETKİSİ VE ARAP DİLSEL MUCİZESİ..... 63

KUR'ÂN-I KERÎM'DE GEÇEN MEYVELER VE "*ṬALḤ*" KELİMESİNİN SEMANTİK VE BOTANİK AÇIDAN İNCELENMESİ 84

TÜRK VE ARAP ŞAİRLERİNİN GÖZÜNDE AYASOFYA 95

دور اللِّسانيات الحاسوبيَّة في رقمنة اللُّغة العربيَّة وتطوير أدواتها الذكيَّة..... 110

إسهاماتُ عبد الكريم النَّهشلي النَّقديَّة وتأثيره في التُّراث الأدبيِّ العربيِّ 128

SÛFÎ PERSPEKTİFİNDEN NAHİV TERİMLERİ -KELİME ÖRNEĞİ- 140

GÂDE ES-SEMMÂN VE ZULFİYA KUROLBOY KIZI'NIN PSiKOLOJiK HiKAYELERiNDE KADIN iMAJININ YORUMLANMASI 155

AHMED ŞEVKÎ'NİN MODERN ARAP EDEBİYATINA GETİRDİĞİ YENİLİKLER.. 164

YAHYÂ B. HAMZA EL-ALEVÎ'NİN *ET-TIRÂZ*'INDA BİR VURGU SANATI: İLTİFÂT 178

MODERN SURİYE GÖÇ ROMANINDA İÇ GÖÇ TEZAHÜRLERİ 194

ARAP MEDYASINDA KİTLESEL SURİYELİ GÖÇÜNE İLİŞKİN ANLATIM VE KAVRAMLAŞMA: EL-CEZÎRE İNCELEMESİ 208

TEKELLÜF KAVRAMININ ANLAMSAL BOYUTLARI: TEFA'UL BÂBI ÖRNEĞİ.. 239

İMAM HATİP ORTAOKULU 7. SINIF ARAPÇA MÜFREDATINDA DİNLEME VE KONUŞMA BECERİLERİNİN CEFR MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ: BİR DOKÜMAN ANALİZİ ÇALIŞMASI 257

ARAP EDEBİYATINDA ÜTOPYA VE DİSTOPYA 288

KLASİK ARAPÇA SÖZLÜKLERDE DENİZ İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI..... 307

RADÎYYUDDÎN EL-ESTERÂBÂDÎ'NİN "ŞERHU RADÎ ALE'L-KÂFİYE FÎ İLMİ'N-NAHİV VE'L-İ'RÂB" ADLI ESERİNDE "MERFUÂT" (REF' HÂLİNDEKİ KELİME VE CÜMLELER) İLE İLGİLİ MÜLÂHAZALARI..... 317

صورة المرأة في الأمثال الشعبية الأردنية والتركية 335

نفي الزمن في اللهجة الأردنية 355

A1 SEVİYESİ İÇİN WEB 2.0 ARAÇLARIYLA KELİME ÖĞRETİMİ ÜZERİNE İNTERAKTİF UYGULAMALAR: CEFR ÇERÇEVESİNDE MİFTAHUL'ARABİYYE SERİSİ ÖRNEĞİ 374

MİTOLOJİK SEMBOLLERİN EDEBÎ YANSIMALARI: ARAP VE TÜRK MİTOLOJİLERİNDE ORTAK SEMBOLLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 400

تحديات وآفاق توظيف التكنولوجيا في الإحصاء اللغوي للنصوص العربية: دراسة تحليلية واستشرافية 411

SAVAŞ EDEBİYATINDA HİTABETİN ROLÜ: KASSÂM SÖZCÜSÜ EBÛ UBEYDE'NİN SÖYLEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 421

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE NAHİV DERS KİTABI ANLAYIŞININ GELİŞİMİ 435

TECVİD İLMİ BAĞLAMINDA TERÂDÜF OLGUSU 453

الأدب الشعبي السوري ودراسة بلاغية على بعض أهازيج الثورة السورية 464

أثر برنامج تعليمي مستند إلى الرسوم المتحركة في تنمية مهارات التحدث الإبداعي لدى طلبة الصف الخامس الأساسي في مدينة عمّان 477

ERKEK ANLATICI MASKESİYLE YAZAN KADIN YAZARLAR: AHLÂM MUSTEGÂNİMÎ ÖRNEĞİ 495

أساليب التقويم وعلاقتها بقياس تحصيل قواعد اللغة العربية لدى طلاب الحلقة الثانية في محافظة حلب 507

الحب الإلهي في شعر يونس إمره 532

تاريخ الترجمة والتحولات التي أحدثتها اللغة العربية في التراث الفلسفي 543

تفسيرات المتكلمين أنموذجاً 543

KLASİK MİRASLA MODERN YÜZLEŞME: RIZAEDDİN B. FAHREDDİN'İN EBU'L-ʿALÂ EL-MAʿARRÎ ÜZERİNDEN RUSYA CEDİTÇİLİĞİNDE TAVIR ARAYIŞI 573

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN IRAK ROMANCILIĞINA ETKİSİ BAKIMINDAN GÂİB TU'MAH FERMÂN'IN EN-NAHLE VE'L-CÎRAN ADLI ROMANININ ANALİZİ .. 587

ARAP BASINININ DİLİ: GELENEK VE MODERNLİK 600

İBN KAYYİM EL-CEVZÎYYE'DE SEVGİ ANLAMLI KELİMELERİN TASNİFİ 607

MODERN ARAPÇA VE ÖZBEK HİKAYELERINDE DİNİ FİLOSOFİK SEMBOLLER 622

KUR'AN-I KERİM'DE EN SIK GEÇEN KELİME VE DİL BİLGİSİ YAPILARINDAN FAYDALANARAK ARAPÇA ÖĞRETİM PROGRAMI: İHTİYAÇ ANALİZİ VE TEMEL BİLEŞENLERİN BELİRLENMESİ 631

DİLBİLİMDE DERLEM KAVRAMI VE DERLEM TABANLI ARAPÇA SIKLIK SÖZLÜKLERİ 649

İMAM HATİP ORTAOKULU (İHO) 7.SINIF ARAPÇA DERS KİTABININ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME ETKİNLİKLERİNİN DÖRT TEMEL DİL BECERİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 663

CİNAS SANATI VE ESRÂRU'L-BELÂĞA'DAKİ KARŞILIĞI 680

KLASİK ARAP ELEŞTİRİ GELENEĞİNDE BİR METİNLERARASILIK TÜRÜ OLARAK "TEVLÎD" 703

SÎBEVEYHİ'NİN GRAMER TEORİSİNİN KURTUBÎ'NİN EL-CÂMİʿ Lİ-AHKÂMİ'L-KUR'ÂN ADLI TEFSİRİNDEKİ YANSIMALARI 714

SAVAŞ VE ZULME KARŞI ŞİİRSEL BAŞKALDIRI "BEDEVÎ EL-CEBEL'İN ŞİİRİNDE TEMATİK VE SANATSAL YANSIMA" 725

ARAP DİLİ VE SAMİ DİLLERDE "İSİM" LAFZININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ 766

تقويم واقع مهارة القراءة في سلاسل تعليم العربيّة للناطقين بغيرها 786

RUSYA'DA ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ÇALIŞMALARI: KLASİK İSLAM MİRASININ KEŞFİ VE İLGİLİ PLATFORM TANITIMI 802

دلالات حروف الجر في تغير الأحكام الفقهية آية الطهارة أنموذجاً 817

FİLİSTİN'DE SİYONİZM KARŞITI BİR AFGAN ŞAİR: MAHMÛD NEDÎM EL-AFGÂNÎ (1912-1978) 833

نَـحْـوُ الـنَّـصِّ في عُـلُـومِ الـعَرَبِـيَّـةِ 850

DİN-DİL İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA CERMÂNÛS FERHÂT'I YENİDEN OKUMAK 873

20. YÜZYILDA KLASİK YÖNTEMLE TELİF EDİLEN VAZʿ ESERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 883

مهارتي الإنتاج اللغوي في سلسلة "الطريق إلى العربية" لتعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها- دراسة تحليلية 894

İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN ARAPÇA ÖĞRENME AMAÇLARI VE DERS ÇALIŞMA SÜRELERİNE YÖNELİK TANIMLAYICI BİR İNCELEME 911

EDEBİ İNTİFADA YAHUT HANZALA'NIN YÜZÜNÜ ÇİZENLERİN DESTANI 'DİKEN VE KARANFİL' 920

الدمج الثقافي في تعليم العربية لغة ثانية: تحليل نقدي ومقترح ضبط المخرجات الثقافية 942

FİLİSTİN'DE SİYONİZM KARŞITI BİR AFGAN ŞAİR: MAHMÛD NEDÎM EL-AFGÂNÎ (1912-1978)

ŞEKİB ASIM*

Öz

Afgan asıllı Filistin Yafa doğumlu Mahmûd Nedîm el-Afgânî, 20. Yüzyılda yaşamış Filistinli şairlerdendir. 19. Yüzyılın sonlarında Afganistan'ın başkenti Kabil'den Filistin'e gelen bir ailenin çocuğu olan el-Afgânî, ülkesi Afganistan'a hiç gitmemiştir. Bir Filistinli olarak büyüyen el-Afgânî, gençliğinde İslamî ilimlerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe de öğrenmiştir. Ayrıca o, Muhammed Emîn el-Kurdî, Muhammed İsmail er-Rimâvî ve "Hassanu Filasṭîn" lakaplı şair Selim el-Ya'ḳûbî gibi Yafa'nın önde gelen âlimlerinden dil ve edebiyat dersleri almıştır. Onun yaşadığı dönemde Filistin toprakları İngiliz Manda İdaresi altında bulunuyordu. el-Afgânî'nin gençlik yılları da Yahudilerin Filistin'e akın ettikleri ve toprak satın alma yarışına girdikleri bir döneme rastlar. O, Araplarla Yahudiler arasında neredeyse her gün devam eden kavga ve çatışmalara tanıklık ederek büyümüştür. İngilizlerin Yahudi yanlısı politikaları ve sonrasında onların desteğiyle İsrail Devleti'nin kurulması gibi olaylar el-Afgânî'yi derinden sarsmıştır. Küçük yaşlardan itibaren Filistin halkının var oluş mücadelesine tanık olarak büyüyen el-Afgânî, ulusal ve hamasî şiirleriyle bu mücadelede taraf olmuştur. Öyle ki o, "*ey halkım*" adlı ilk şiirini dokuzlu yaşlarındayken yazmıştır ve halk arasında "*Filistinli Gençlerin Şairi*" lakabıyla meşhur olmuştur. el-Afgânî'nin Siyonizm ve işgal karşıtı faaliyetlerinden rahatsız olan İngiliz Manda İdaresi onu gençleri isyana teşvik etme ve Antisemitizm suçlarından üç kez tutuklamış ve hapse atmıştır. Tutuklamalara, işkencelere, yıldırmalara ve tehcire rağmen ömrünün sonuna kadar Filistin davasından vazgeçmeyen el-Afgânî, 1978'de Ürdün'ün başkenti Amman'da vefat etmiştir. Vefatından iki sene sonra basılan şiir divanını Siyonizm'le mücadele ederken şehit olan ve yurtlarından edilen Filistinlilere ithaf etmiştir. Vefatının 47. yılında rahmetle andığımız merhum Mahmud Nedîm el-Afgânî, modern Orta Doğu'da öne çıkan siyâsî ve edebî şahsiyetlerden birisidir ve aynı zamanda ilk nesil Filistin direniş şairlerinin öncülerindedir. Şiirlerinde daha çok siyasî konulara ağırlık veren el-Afgânî'nin sosyal konulara da yer verdiği görülmektedir. Onun dünya kamuoyunu Filistin meselesine celbetmeye çalıştığı da gözlerden kaçmamaktadır. Nitekim o, 1964 yılında Papa VI. Paulus'un Ürdün ziyareti sırasında okuduğu şiiriyle

* Dr. Öğretim Üyesi, MCBÜ İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, (sekibasim@cbu.edu.tr) Orcid: 0000-0003-0259-1986.

Hıristiyan dünyasındaki vicdanlı insanları Filistin'de devam eden zulme karşı çıkmaya çağırmıştır. el-Afgânî, kendilerini Hz. İsa'nın öğretilerine bağlı olduklarını iddia etikleri halde Siyonist Yahudileri destekleyen Batılı devletleri de eleştirmektedir. O, Hz. İsa'ya hitaben yazdığı bir şiirinde bu devletleri Filistin konusunda iki yüzlülükle suçlamaktadır. el-Afgânî'nin şiirlerinde öne çıkan bir diğer konu da şehirdir. Filistin şehirleri arasında özellikle onun doğup büyüdüğü ve daha sonra ayrılmak zorunda kaldığı Yafa'ya özlemini birkaç şiirinde dile getirmektedir. el-Afgânî'nin ayrıca Hanım Fedvâ Tuqan (ö. 2003) ve Harun Haşim Reşid (ö. 2020) vd. çağdaşı bazı Arap şairlerle kardeşlik şiirleri de vardır. Şiirlerini klasik tarzda yazan el-Afganî, kendi döneminde yaygın olan serbest nazmın tüm türlerini ve biçimlerini reddetmiş; onları şiirden ziyade bir düzyazı olarak gördüğü için şiddetle karşı çıkmıştır. Tüm bunların yanı sıra el-Afgânî'nin şiirlerinde Sembolizm edebî akımının izleri de görülmektedir. Bu çalışmada Mahmûd Nedîm el-Afgânî'nin hayatı ve edebî kişiliğinin yanı sıra onun Siyonizm karşıtlığı ve direniş şiirleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap, Şair, Şiir, Filistin, Mahmûd Nedîm el-Afgânî, Siyonizm, Direniş şiiri.

AN AFGHAN POET AGAINST ZIONISM IN PALESTINE: MAHMŪD NADĪM AL-AFGHANĪ (1912-1978)

Abstract

Mahmud Nadīm al-Afghanī, born in Jaffa, Palestine, is a prominent 20th-century Palestinian poet. He was born into a family that emigrated to Palestine from Kabul, the capital of Afghanistan, in the late 19th century. Al-Afghanī never traveled to his ancestral Afghanistan. He, raised as a Palestinian, and he studied Arabic, Persian, and Turkish, as well as Islamic sciences, during his youth. He also took language and literature lessons from prominent scholars of Jaffa, such as Muhammad Amīn al-Kurdī, Muhammad Ismaʿil al-Rimāwī, and the poet Selim al-Yaʿḳūbī, nicknamed "Hassanu Palestine." His lifetime coincided with the British Mandate in Palestine, a period marked by increased Jewish immigration and land acquisition. He witnessed frequent conflicts and clashes between Jews and Arabs. The pro-Jewish policies of the British and the subsequent establishment of the Israel at 1948 deeply affected him. From an early age, he observed the Palestinian struggle for existence and passionately supported the Palestinian cause through his nationalistic and patriotic poems. In fact, he wrote his first poem, "O my people," at the age of 9 and became known as the "Poet of Palestinian Youth." The British Mandate administration, disturbed by al-Afghanī's anti-Zionist and anti-occupation activities, arrested and imprisoned him three times for inciting the youth to revolt. Despite

arrests, torture, intimidation, and deportation, he remained dedicated to the Palestinian cause until his death in Amman, Jordan, in 1978. His poetry collection, published two years posthumously, was dedicated to the Palestinians martyred and displaced in their struggle against Zionism. The late Mahmoud Nedîm al-Afghanī, whom we remember with mercy on the 47th anniversary of his death, is one of the most prominent political and literary figures in the modern Middle East, as well as one of the pioneers of the first generation of Palestinian resistance poets. Al-Afghānī's poetry mostly focused on political issues, but he also included social issues. It is also evident that he tried to call the world public opinion to the Palestinian issue. As a matter of fact, al-Afghānī called on people of conscience in the Christian world to oppose the ongoing persecution in Palestine with the poem he recited during the visit of Pope Paul VI to Jordan in 1964. Al-Afghānī also criticizes the Western states that support the Zionist Jews even though they claim to adhere to the teachings of Jesus Christ. In a poem addressed to Jesus Christ, he accuses these states of hypocrisy. Another prominent subject in al-Afghanī 's poetry is the city. Among the cities of Palestine, al-Afghānī expresses his longing for Jaffa, where he was born and raised, and from which he had to leave later on, in several of his poems. al-Afghānī also has poems of brotherhood with some of his contemporary Arab poets, such as Mrs. Fedwā Tuqan (d. 2003) and Harun Hashim Rashid (d. 2020). Al-Afghanī, who wrote his poetry in the classical style, rejected all forms and genres of free verse prevalent in his time, and strongly opposed them as he considered them to be prose rather than poetry. In addition to all these, traces of the literary movement of Symbolism can also be seen in al-Afghanī's poetry. In this study, Mahmūd Nedīm al-Afghānī's life and literary personality as well as his anti-Zionism and resistance poems are discussed.

Keywords: Palestine, Poetry, Poet, Arab, Mahmūd Nadīm al-Afghanī, Zionism, Resistance Poetry.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Filistin'in İngilizlerce işgali ve bu topraklarda bir Yahudi Devleti'nin kurulması Arap dünyasında İngiliz ve Yahudi karşıtı hareketlerin ortaya çıkmasını sağlarken Arap aydınlar arasında da Filistin meselesi ciddî olarak tartışılmaya başlanmıştır. Gerçi Birinci Dünya Savaşı öncesinde Arap dünyasının bazı bölgelerinde görülen milliyetçi hareketler vardı. Bu hareketler daha çok Osmanlılara yönelik propaganda faaliyetleriyle kendini belli ederken milliyetçi bazı Arap aydınların çoğu zaman bireysel kalan Osmanlı karşıtı söylem ve eylemlerinin kendi Arapları arasında bile hoş karşılanmadığı, kimi zaman Cemal Paşa (ö. 1922) gibi Osmanlı paşaları tarafından bastırıldığı da

oluyordu.[1] Fakat bu sefer Orta Doğu'daki Araplar, Müslüman olmayan yabancı iki farklı milletle karşı karşıyaydılar: Hıristiyan olan İngilizler ve Siyonist Yahudiler. Osmanlılar Sünnî Müslüman oldukları için yaklaşık dört asır kadar Filistin ve Şam bölgesinde kaldılar. Birleşik Krallığın bölgedeki Arapları Osmanlılara karşı kışkırtmasına kadar da Osmanlıların bölgedeki varlığına ciddî bir itiraz görülmemiştir. Hal böyle iken Birinci Dünya Savaşı sırasında Filistin'in Birleşik Krallık tarafından işgali, ardından Manda İdaresi ve daha sonra İngilizlerin desteğiyle 1948'de İsrail'in kurulması gibi olaylar Araplar arasında milliyetçi hareketlerin canlanmasına neden oldu. Yıllarca donuk kalan ve çoğu zaman da sanat sergilemek için yazılan Arap şiirinde de bir hareketlilik görüldü. Arap şairlerin ekseriyeti artık direniş, toprak, vatan, şehir konulu ulusal temalara ağırlık vermeye başlamışlardı. Bu dönemde yetişen ve edebî hayatının tamamını Filistin meselesine adayan Arap şairlerden birisi de Afgan asıllı Mahmûd Nedîm el-Afgani'dir.

A. Şair Mahmûd Nedîm el-Afgânî'nin Hayatı

1331/1912 yılında Filistin'in Yafa şehrinde doğan Mahmûd Nedîm Abdulhamid el-Afganî, 19. Yüzyılın sonlarında Kabil'den Filistin'e göç eden Afgan bir ailenin çoğudur.[2] el-Afganî ailesinin 1878-1880 yıllarında II. Afgan-İngiliz Savaşı sırasında veya sonrasında Filistin'e gelmiş olabileceği tahmin edilmektedir.[3] Mahmûd Nedîm'in babası Abdulhakim Ḫan el-Uşkûrî'nin ise dil, edebiyat ve antika uzmanı dindar bir insan olduğu söylenir. Kendisi bir din âlimi olan Abdulhakim Ḫan'ın Farsça ve Türkçe şiirler yazdığı da belirtilir. O, aynı zamanda Filistin ulusal hareketinin önderlerindendi. Filistin'in Yafa Şehri'nde bir antikacı dükkânı işleten Abdulhakim Ḫan'ın 1948'deki Nekbe'den sonra ailesiyle beraber Ürdün'e sığındığı ve başkent Amman'a bağlı es-Salt beldesine yerleşerek aynı işi yapmaya devam ettiği bilinir.[4] Arkeoloji alanında uzman olduğu için onun belli bir süre Filistin ve Ürdün'deki Doğu Antikaları Derneği'nin

---

1 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Kâmil es-Sevâfîrî, *Şu'arâu'l-arḍi'l-muḥtallah*, www.mosvarat.com, 5. Baskı, 1991, s.17-19.

2 Dr. Kâmil es-Sevâfîrî, şair Mahmud Nedim'in doğum tarihinin 1926 olduğunu söylemektedir. Bk. Kâmil es-Sevâfîrî, *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filasṭîn*, Ḳahire: Maṭâbi'u Sicilli'l-Arab, 1985, s. 211.

3 II. Afgan-İngiliz Savaşı, Afganistan Emirliği ile Britanya Hindistan'ı arasında 1878-1880 yıllarında gerçekleşmiştir. Detaylı bilgi için bk. Abduḥayy Ḥabîbî, *Tariḫ-ı muḫtaṣar-ı Afganistan*, Kabil: Kitab Çapoloo Muessese, 1346, s.293-296.

4 Şairin divanına bir mukaddime yazan en yakın arkadaşı Ürdün Eski Başbakanı merhum Abulmun'im er-Rufâ'î (ö. 1985), Adulhakim Han'ın Yafa'daki bu dükkânının şair ve arkadaşları için bir toplanma yeri olduğunu söylemektedir. Bk. *Divanu'l-Afgânî Şâ'iru'ş-şebâb Filasṭîn: Maḥmûd Nedîm el- Afgânî*, Ammân: Maṭâbi'u'd-Dustûri't-Ticâriyye, 1983, s.9.

başkanlığını yürüttüğü de söylenir.[5] Abdulhakim Ḫan, oğlu Mahmûd Nedîm'in eğitimine büyük önem vermiş ve onun için büyük çaba sarf etmiştir. Mahmûd Nedîm, babasının desteği ile ilk eğitimini Yafa Daru'lulûm İslam Medresesi'nde almıştır. Lise eğitiminden sonra da Muhammed Emîn el-Kurdî, Muhammed İsmail er-Rimâvî ve "Hassanu Filistin" lakaplı şair Selim el-Ya'ḳûbî (ö. 1946) gibi Yafa'nın önde gelen âlimlerinden İslamî ilimlerin yanı sıra Arapça, Farsça, Türkçe ve edebiyat dersleri almıştır.[6]

Mahmûd Nedîm'in yetiştiği yıllarda Filistin, İngiliz Manda İdaresi altında bulunuyordu. Balfour Deklarasyonu'ndan cesaret alan Yahudilerin Filistin topraklarına akını günden güne artarken dünya çapında Siyonizm'e destek veren devletlerin ve kuruluşların destekleriyle Yahudilerin Filistin'de toprak satın alma yarışları da hız kesmeden devam ediyordu.[7] İngilizlerin Yahudi yanlısı politikaları da Filistinli Araplar arasında bir hoşnutsuzluğa neden olmuş ve halk arasında bir uyanış ve itirazlar başlamıştı.[8] Durumun ciddiyetinin farkında olan Arap aydınlar ülke genelinde konferanslar ve yürüyüşler düzenliyor ve halkı Siyonizm tehlikesine karşı bilinçlendirmeye çalışıyorlardı. Mahmud Nedîm de bu konferans ve yürüyüşlerin çoğuna babasının yanında iştirak etmiş ve bu tür etkinliklerde Filistin ulusal hareketinin liderleriyle tanışma fırsatı bulmuştur. Filistin'deki milliyetçi hareketlere ve mücadelelere ta baştan itibaren tanıklık eden el-Afgânî'nin ulusal bilincinin zenginleşmesinde, hitabet ve şiir yeteneğinin gelişmesinde onun bu girişkenliğinin etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim o "*Ummetî = ey halkım*" adlı ilk şiirini dokuzlu yaşlarında iken söylemiş ve onun bu şiiri Yafa'da çıkarılan "Filistin Gazetesi"nde yayınlanmıştır.[9]

---

5 Yaser Ali, "Mahmud el-Afganî…el-Muḳâvim fi's-sevre ve'l-lâci' el-meskûn bi'l-'avdah", https://arabi21.com/story/1406654/محمود-الأفغاني-المقاوم-في-الثورة-واللاجئ-المسكون-بالعودة (Erişim 25.12.2024).

6 Bk. Emile Ya'ḳûb, *Mu'cemu'ş-Şu'arâ munzu bed'i 'aṣi'n-nahḍati*, Beyrut: Dâru Ṣâdır, 2004, c. 3, s. 1201.

7 I. Dünya Savaşı sırasında Büyük Britanya başbakanı Lord Arthur Balfour 02.11.1917 tarihinde uluslararası Siyonist hareketin liderlerinden Lord Walter Rothchild'e Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması durumunda kendilerinin destek vereceklerini belirten bir mektup yazmıştır. Onun bu girişimiyle başlayan süreç Orta Doğu tarihinde Balfour Deklarasyonu olarak kayıtlara geçmiştir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. Abdulvahhab el-Keyâlî, *Tariḫu Filasṭîn el-ḥadîs*, Amman: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1990, s.80-84.

8 Detaylı bilgi için bk. Eyyüp Tanrıverdi, "Filistin'de Basının Oluşması ve Yahudi Göçlerine (Aliya) İlk Tepkiler (1908-1914)", *Harran İlahiyat Dergisi* 52 (Aralık 2024), 234-48.

9 Bk. Ziyâd Ebû Ġunaymah, "Esmâ'un fi'z-zâkireti Mahmûd Nedîm el-Afgânî…Ṣa'iri şebâbi Filasṭîn", *ed-Destûr*, Cumartesi, 23 Nisan 2011.

1948 Nekbe'sine kadar Filistin ulusal hareketine öncülük eden gençlerle siyasî ve edebî faaliyetlerine devam eden el-Afgânî, hayatını Filistin davasına adamıştır. Filistin halkı arasında *Şa'iru'ş-şebâb (gençlerin şairi)* ve *Şa'ir'ş-Şebâbi'l-Filasṭînî (Filistinli gençlerin şairi*) lakaplarıyla meşhur olmuştur.[10] 1948'den sonra ailesiyle birlikte ilk olarak Beyt Lahim'e sonra da Ürdün'ün başkenti Amman'ın es-Salt beldesine sığınan el-Afgânî, faaliyetlerine bu şehirde de devam etmiştir. Bunun yanı sıra o, baba mesleği olan Doğu antikaları ticaretiyle uğraşmış, belli bir süre Paris'teki Louvre Müzesi'nde çalışarak Doğu antikaları ve sikkeleri konusunda uzmanlaşmıştır. Ayrıca o, Filistin ve Ürdün'de "Filistinli Genç Müslümanlar Derneği" de dâhil olmak üzere çeşitli dernek ve sivil toplum kuruluşlara üye olmuştur. Her şeyden önemlisi o, Filistinli gençleri, işgal, sömürge ve Siyonizm tehlikesine karşı bilinçlendirmek adına bir dizi faaliyete imza atmıştır. 2 Kasım 1978'de Amman'da vefat eden el-Afgânî, oraya defnedilmiştir.[11]

İlk nesil Filistinli direniş şairlerin öncülerinden olan Mahmûd Nedîm el-Afganî, yaratıcılığından dolayı Fas Kralı V. Muhammed'den (ö. 1961) bir onur madalyası almıştır. 1964 yılında Ürdün ziyareti sırasında Afgânî'nin okuduğu bir şiirinden etkilenen Papa VI. Paulus (ö. 1978) da ona bir onur madalyası takdim etmiştir.[12] Günümüzde de Ürdün'ün başkenti Amman'da bulunan *Masjidu Nezâli'l-Kebîr'*in arkasındaki caddeye bir vefa numunesi olarak şair Mahmûd el-Afgânî'nin adı verilmiştir.[13] Mahmûd Nedîm el-Afganî, gerek İngiliz işgaline gerek Siyonizm'e karşı verdiği mücadelesi ve dik duruşu sayesinde Filistinli Araplar arasında sevilen bir şair olarak yaşamıştır. Buna bakılırsa şairin ailesinin mülteci olarak geldikleri topraklarda bir yabancı olarak kalmadıkları, bilakis Filistin'e bağlı bir yurttaş olarak yaşadıkları ve çocuklarını da bu ruhla yetiştirdikleri görülmektedir.

B. Siyonizm'e Karşı Faaliyetleri

Divanından anlaşıldığı kadarıyla Mahmûd Nedîm el-Afgânî'nin son nefesine kadar şiirleriyle Filistin'in İngiliz işgaline, Manda İdaresi'ne ve Siyonizm'e karşı olduğu görülmektedir. Filistin halkının haklılığını dillendirmeye devam etmesi Manda İdaresini ve Siyonistleri rahatsız

---

https://www.addustour.com/articles/769785--أسماء-في-الذاكرة-محمود-نديم-الأفغاني-شاعر-شباب-فلسطين (Erişim 12.02.2025).

10 Ya'ḳûb, *Mu'cemu'ş-Şu'arâ munzu bed'i 'aṣi'n-nahḍati*, c. 3, s. 1201-1202.

11 Bk. es-Sevâfîrî, *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filasṭîn*, s.211.

12 Bkz. *Divanu'l-Afgânî*, s.148.

13 Bk. https://www.cartogiraffe.com/الأردن/عمان/لواء+قصبة+عمان/ناحية+عمان/شارع+محمود+الأفغاني/ (Erişim 13.02.2025).

etmiştir. Zira o, Filistin'in kurtulacağından umutludur ve gece gündüz durmadan verilen mücadele ile tekrardan bağımsızlığın kazanılacağını düşünür ve her fırsatta bunu pervasızca dile getirmekten de çekinmemektedir. Ayrıca o, bu yolda verilen mücadelenin boşa gitmeyeceğinden emindir. Bunun için de o, parçalanmaya, kayıtsızlığa ve gevşekliğe karşıdır.[14] Filistin'in kurtuluşu konusunda o, Arap gençliğine güvenmekte ve onlara bel bağlamaktadır. Bu sebeple onları intikam almaya çağırmaktadır:

شَبابَ العَرُوبَةِ، أسُدُ العَرين

شَبَابَ الجِهادِ، شَبَابَ الشَّمَمْ

إلى الثأرِ، مِنْ زُمرَةِ المُجرِمينَ

فَقَد جَاوَزَ الخَصمُ، كُلَّ الذِّمَمْ

إلى الثأرِ، هَيّا بنا أجمَعِين

إلى الثأرِ، تَحتَ ظِلالِ العَلَمْ

"*Ey Arap gençliği, ey ininde yatan aslanlar!*

Ey cihat gençliği, ey gurur gençliği!

Hadi, suçlular güruhundan intikam almaya!

Düşman tam anlamıyla haddi aşmıştır.

Hadi, hep birlikte intikam almaya!

Hadi, sancakların gölgesinde intikam almaya!"[15]

Mahmûd Nedîm'in Siyonizm ve işgal karşıtı faaliyetlerinden rahatsız olan İngiliz Manda İdaresi, onu gençleri isyana teşvik etme ve Antisemitizm suçlamasıyla üç kez tutuklamış ve hapse atmıştır. İlkinde Yafa Merkez Hapishanesinde kalan şair, serbest kaldıktan kısa bir süre tekrar göz altına alınmış ve tutuklanarak Gazze'nin güneyindeki 'Avcatu'l-Ḥafîr çöl hapishanesine gönderilmiştir. Bu hapishanede ne kadar kaldığı belli olmayan şairin buradan da serbest kaldığı görülmektedir. Zira o daha sonra tekrar tutuklanarak, Filistin ulusal hareketine mensup gençlerin ve aydınların tutulduğu Hayfa *Sarfand Askeri Hapishanes*i'ne gönderilmiştir.[16] Yahudi çetelerin İngilizlerin yardımıyla Hayfa'yı işgal etmesinden kısa bir süre önce

---

14 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.11.

15 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.50-51.

16 Muhammed Husayn el-Maşâyiḫ, *el-Edeb ve'l-udebâ ve'l-kuttâb el-mu'âṣırûn fi'l-Urdun,* Ammân: Maṭâbi'u'ddustûr, 1989, s.252-253.

serbest kalmayı başaran şair, 1948 Nekbe'sinden sonra da ailesiyle birlikte Ürdün'e sığınmak zorunda kalmıştır. Şair Filistin'den ayrılışını şu sözleriyle anlatmaktadır:

أينَ رَهطِي، لَقَد غَدَوتُ شرِيداً

أطلُبُ المَوتَ كُلَّ يَومٍ مَلحا

أينَ أمسِي، لَقَد طَوَتهُ الليالي

وَطَوتْنِي فَلَستُ أرقَبُ صُبحا

"*Nerede halkım? Evsiz -barksız ortalıkta kaldım? Her gün ısrarla ölümü çağırıyorum.*

Gündüzümü nerede akşam ederim? Geceler de çok uzadı ve belimi büktü. Artık sabahı bekleyemiyorum."[17]

Mahmûd Nedîm el-Afgânî, çektiği onca ızdıraba, tutuklamalara ve tedhişe rağmen gençleri direnişe çağırmaya devam etmiştir. O, bunun yanı sıra gasp edilen topraklara, geride kalan ihtişamlı günlerin anısına ve mültecilerin perişan görüntülerine ağıt yakarak Filistin'de yaşanan mezalimi dünyaya duyurmaya çalışmıştır.[18]

C. **Yazıları**

Mahmûd Nedîm el-Afgânî şairliğinin yanı sıra nesirde de güçlü bir edip ve siyaset adamdır. Lakin onun yazıları şiirlerine göre daha azdır. Onun yaşadığı dönemde bazı gazetelerdeki köşe yazıları, dergilerde makaleleri ve Ürdün Radyosu için hazırlanan ve bölümler halinde yayınlanan konuşmaları dışında nesre dair çok fazla bir şeyi yoktur.[19]

D. **Şiirleri**

20. yüzyıl Arap şairler arasında önemli bir yere sahip olan Mahmûd Nedîm el-Afganî, şiirlerinde daha çok ulusal, sosyal ve siyasî konulara ağırlık vermiştir. Filistin meselesi onun şiirlerinde merkezde yer alır. Onun şiirleri Filistin ve Ürdün'de çıkan *Filistin*, *Difâ'*, *el-Câmi'atu'l-İslâmiyye* ve *eş-Şırâṭu'l-Mustakîm* gibi gazetelerde ve her iki ülkede yayın yapan radyolarda yayımlanmıştır. 1970'ten sonra Ürdün'deki *ed-Dustûr Gazetesi'nde* yayımlanmaya başlayan rubaileri de diğer şiirleriyle birlikte ölümünden sonra oğlu ve sevdikleri tarafından derlenmiştir. Bu şiirler toplamı ***Divanu'l-Afgânî Şâ'iru'ş-şebâbı Filasṭîn: Maḥmûd Nedîm el-***

---

17 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.12.

18 es-Sevâfîrî, *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filasṭîn*, s.212.

19 Bk. http://www.almoajam.org/lists/inner/7047 (Erişim 13 02.2025).

Afgânî adıyla 1983'te Ürdün'ün başkenti Amman'da basılmıştır. Yakın arkadaşı ve aynı zamanda kendisi de bir şair olan ve daha sonra Ürdün Başbakanlığına getirilen merhum Abdulmun'im er-Rufâ'î (ö. 1985), el-Afganî'nin bu divanına bir mukaddime yazmıştır. el-Afganî, hayatta iken toplayıp yayımlatmaya muvaffak olamadığı bu şiir divanını direnişçilerin, vatanı uğruna şehit olanların ve tehcire maruz kalıp gurbette vefat eden Filistinlilerin ruhlarına ithaf ettiğini belirtmiştir:

إلى أرواحِ مَنْ بَذَلُوا، وَ جادُوا بِالدَّمِ القانِي

إلى شُهَدائِنا الأبطالِ فِي جَنّاتِ رِضوانِ

إلى ... اللّاجِئِ بِالأردُنِ، بِالشّامِ، بِلُبنَانِ

بِأرضِ النّيلِ، بِالكُوَيتِ، بِاليَمَنِ، بِتَطوانِ

و فِي تُونُسَ، في ليبيا، و في نَجدٍ و بغدانِ

و في قطَرٍ، و في عَدَنٍ، و في لُحُجٍ و سُودانِ

إلى يافا إلى وطَني، إلى أهلِي و إخوانِي

إليهِمْ أرفَعُ اليومَ مَعَ الإجلالِ "دِيوانِي"

"*Canlarını ve kızıl kanlarını feda edenlerin ruhlarına,*

Rıdvan Cennetindeki kahraman şehitlerin ruhlarına,

Ürdün'e, Şama, Lübnan'a,

Mısır'a, Kuveyt'e, Yemen'e, Tatvan'a,

Tunus'a, Libya'ya, Necd'e ve Boğdan'a,

Katar'a, Aden'e, Lahıc'a ve Sudan'a sığınmacı olan Filistinlilere,

Vatanım Yafa'ya, aileme ve kardeşlerime,

Bugün, divanımı, saygıyla sunuyorum/ithaf ediyorum."[20]

Mahmûd Nedîm el-Afgânî, İsrail'in Filistin topraklarında her geçen gün topraklarını genişletmeye devam ettiğini ve bu durum karşısında Arapların âdeta uyduğunu düşünerek onları en ağır dille eleştirmektedir:

يا نائِمِينَ على المذَلّة! حَسبُكُمُ

هذا الرّقاد..! ألستُمُوا أحياء؟ !

[20] Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.7.

في كُلّ يومٍ لِلعَدُوِّ مَكيدَة

والكُلُّ في لعبٍ..! صَباحَ، مَساءَ

والفأرُ أصبَحَ ضَيغَماً في أرضِكُمْ

وَطغى اللّئيمُ، بلُؤمِهِ، وَأَسَاءَ

وَ غَدَت قَضِيَّتُكُمُ، تُباعُ وتُشتَرَى

وَغَدَوتُمُو في دارِكُم غُرَبَاءَ

جِئتُمْ تُداوُونَ البلاءَ... فَكُنْتُمُو

أصلُ البلاءِ، وَفرعُهُ، والدّاءَ

نامُوا، على ذُلّ الهَوانِ، وَ خَسفِهِ

وَ تَنَعَّمُوا في ذلكُم... ما شاءَ

"*Ey zillet içerisinde uyuyanlar!*

Yeter artık size bu uyku, sizler diri değil misiniz?

Düşmanın her gün yeni bir komplosu vardır.

Sizler ise çocuklar gibi sabah akşam eğleniyorsunuz.

Sizin toprağınızda fare aslan kesildi.

Ve aşağılık insan da alçaklığıyla bildiği her kötülüğü yaptı.

Meseleniz satılan ve satın alınan bir şey haline gelirken

Sizler ise kendi ülkenizde garipler haline geldiniz.

Siz acıları iyileştirmek için geldiniz. Fakat siz belanın kökü, belanın dalı ve hastalığın ta kendisiydiniz.

Onlar aşağılanma ve küçük düşürülme havasında uyudular.

Ve istediğiniz kadar zilletinizin tadını çıkarabilirsiniz."[21]

Mahmud Nedîm el-Afgânî Siyonizm'in Orta Doğu'da yarattığı ve ileride yaratacağı tehlikenin farkındadır. O, bu tehlike karşısında Arapların ortak hareket edememesinden şikâyet etmektedir:

مَتَى أرَى العَرَبَ قَلباً واحِداً وَ أرَى

[21] Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.93.

كُلَّ العُرُوبَةِ جِسماً، إن شَكّا نَصَبا؟

مَتَى أرَى العَرَبَ فِي الآمالِ واحِـدَةً

وَ أبْصَرُ الخَصمَ، مَذهُولاً، وَمُضطَرَبا

مَتَى أرَاكِ "فِلَسطِـينِي" مُـحَـرَّرَةً

وَ أشهَدُ العَلَمَ الخَفَّاقَ مُنْتَصَبَا

"*Arapları, ne zaman tek bir kalp ve dertleştiklerinde ise dimdik ayakta duran yek vücut olarak görürüm?*

Arapları, ne zaman ortak emeller etrafında birleştiklerini; düşmanı ise derbeder ve acınacak halde görürüm?

Filistin'im, seni ne zaman özgür bir şekilde görür ve göndere çekilmiş bayrağını da dalgalandığına şahit olurum?"

el-Afgânî'nin şiirlerinde direniş de önemli bir yere sahiptir.[22] O, Filistin'in kurtuluşu için gençleri her fırsatta direnişe çağırmaktadır:

شَبَاب البلاد و رُكنَ الحِمى

دعاكُم حِماكُم فلَبُّوا الندا

"*Ey ülkenin gençleri ve savunmanın direkleri!*

Savunmanız sizi kendine çağırıyor. Öyle ise onun davetine icabet edin!"[23]

el-Afgânî'nin şiirlerinde özellikle doğup büyüdüğü memleketi Yafa'nın ayrı bir yeri vardır. O, Yafa'ya olan özlemini şiirlerinde tekrar tekrar dile getirmiş ve yaşadığı her gününü bu şehre geri dönüş hayaliyle geçirmiştir.[24] Bir şiirinde bu şehre olan özlemini şöyle dile getirmektedir:

سلامُ اللهِ يا {يَافا} على جنَّاتِكَ الخُضرِ!

فَكَمْ أهفُو لِلُقْياها وَكَمْ أشتَاقُ لِلبَحرِ

تُطاوِلُ لَيلُنَا حَتّى أكادُ أشكُ بِالفَجرِ

مَتى غَدُنا، وَ مَوعِدُنا مَتَى غَدُنا معَ الدّهرِ

مَتَى ألقاكَ يا وَطَنِي؟ مَتَى ألقَاكَ؟!.. لا أدرِي

---

22 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.49-50.

23 Yaser Ali, "Mahmud el-Afganî…el-Muḳâvim", s.3.

24 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.10, 19, 20, 25, 39, 54, 57, 95, 96, 112, 158.

"*Allah'ın selamı senin ve yeşil bahçelerin üzerine olsun ey Yafa!*

Onunla buluşmayı ne kadar çok arzu ediyorum! Onun sahillerini ne kadar çok özlüyorum!

Gecemiz o kadar uzun oldu ki, neredeyse şafak vaktinden şüphe ediyorum.

Yarınımız ve randevumuz ne zaman? Ve zaman içindeki yarınımız ne zamandır?

Ne zaman kavuşacağım sana ey vatanım? Ne zaman kavuşacağım? Bilmiyorum!"[25]

Mahmûd Nedîm el-Afgânî, Ürdün'e sığındıktan sonra da Filistin'i unutamadığını ve asla unutamayacağını haykırıyor:

أنا، ما نَسِيتُكَ، يا وَطَنْ

رُغمَ النَّوائِبِ، والمِحَنْ

رُغمَ الدّسائِسِ والفِتَنْ

رُغمَ العَواذِلِ، والزّمَنْ

عزمي، وَ حَقَّكَ، ما وَهَنْ

أنَا لَستُ أنسَى، لا، و لَنْ

"*Çilelere ve musibetlere rağmen ben seni unutmadım, ey vatanım.*

Desiselere ve fitnelere, kınayanlara ve içinde yaşadığımız zamana rağmen.

Sana yemin olsun ki, direnişim zayıflamadı. Seni unutmadım, unutmuyorum ve unutmayacağım."[26]

لَستُ أنسَاكَ مَوطِني، لَستُ أنسى

كُنتَ قُدساً، وَلمْ تَزَل لِي، قدْسَا

لَستُ أنساكَ، رُغمَ مُرِّ اللَّيالِي

مَوطِني، جَنَّتِي، بِلادَ الجَلالِ

لَستُ أنسَاكَ، لَستُ أنساكِ يافا

كَمْ خيالٍ بِخاطِرِي، مِنْكِ طافا

---

[25] Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.112.

[26] Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.21.

"*Vatanım seni unutamıyorum, unutamıyorum.*

Sen benim için kutsaldın ve hala kutsalsın.

Acı ve ızdıraplı gecelere rağmen seni unutmuyorum.

Vatanım, cennetim, asaletli ülkem,

Vatanım seni unutmuyorum, unutmuyorum seni Yafa

Seninle ilgili ortalıkta dolaşan ne kadar çok hayalim var."[27]

el-Afgâni, kendilerini Hz. İsa'nın öğretilerine bağlı olduklarını iddia ettikleri halde Siyonist Yahudileri destekleyen Batılı devletleri de eleştirmektedir. O, Hz. Mesih'e hitaben yazdığı bir şiirinde bu devletleri Filistin konusunda iki yüzlülükle suçlamaktadır.[28]

el-Afgânî'nin şiirlerinde Sembolizmin izlerine rastlamak da mümkündür. Lakin onun şiirlerinde görülen sembolik unsurlar gayet sade olup teşbih, kinaye ve istiarenin ötesine geçmemektedir. Söz gelimi onun Papa VI. Paulus'un huzurunda okuduğu şiirinde, Filistin'de devam eden trajediye dikkat çekerken, Hz. Yusuf'u ihanet eden kardeşlerinin ve bir zamanlar Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesine sebep olan Yahudilerin bugün o zulmün benzerini Filistin halkına yaşattıklarını ifade etmeye çalışmaktadır. Ona göre günümüz Filistin halkının durumu, kardeşlerinin ihanetine uğrayan Hz. Yusuf'un ve Hıristiyan inancına göre çarmıha gerilen Hz. İsa'nın durumuyla aynıdır. Siyonist Yahudiler de Hz. Yusuf'u kuyuya atan büyük kardeşi Yahuda'nın 20. Yüzyıldaki temsilcileridir.

سيّدي ... وارِثُ عرشِ البابويه سيّدي البابا ... سلاما، و تحِيّه

مِن شَريدٍ مِنْ فِلسطينَ الأبيه مِنْ طريدٍ مِن ضَحايا البربريه!

صاغَها مِنْ دفقة القلب زَكِيّه

تُرفَعُ اليومَ إليكُمْ ... سَيّدي

سَيِّدي .. أهلاً بِذِي الوجَهِ الصّبيح مرحَباً بِالعِلمِ، بالعَقْلِ الرّجيح

مَرحباً بالحِبرِ في ﴿المهدِ الجَريح﴾ في بِلادٍ، كُلّ ما فيها أُبيح

لَيَهُودُ الغدرُ أعداءُ المَسِيح

فاستَباحُوا كُلَّ شَيءٍ، سَيِّدي

---

27 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.26-27.

28 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.65-66.

سَيِّدي في الغربِ قومٌ آثمونْ شَرَّدُوا شَعبِي .. وها هُمْ يَسخرُونْ!

كَمْ أعانُوا الظُّلمَ، كَمْ كَمْ يُجرِمُونْ كَمْ عَلى أعداءِ عِيسى يَحدُبُون

كَم مسيحٍ كُلَّ يَومٍ يُصْلَبُونَ ؟

هُمْ يَهُوذا عَصرِنَا يا سَيِّدي

"*Efendim, Papalık tahtının varisi,*

Papaz efendi, bir dışlanmıştan, bir barbarlığın kurbanından size selam olsun.

Efendim, size takdim edilen bu dizeleri o, kalbin atışından saf bir surette kalıba dökmüştür.

Efendim, aydınlık yüzünüzle hoş geldiniz.

Bilgiyle, iyi akılla hoş geldiniz.

Âlim kişiliğinizle yaralı beşiğe, her şeyin mübah olduğu ülkeye hoş geldiniz.

Hain Yahudilere, Mesih'in düşmanlarına gelince, onlar her şeyi mübah saydılar efendim.

Efendim, Batı'da günahkâr insanlar var.

Halkımı yerinden ettiler ve işte şimdi onlarla alay ediyorlar.

Bu zulme nasıl da yardım ettiler? Kaç defa cinayet işlediler?

İsa'nın nice düşmanlarını koruyup kolluyorlar.

(Hal böyle iken Filistin'de) her gün nice Mesihler çarmıha geriliyor. Onlar (Siyonist Yahudiler) ise çağımızın Yahuda'sıdırlar, efendim."[29]

el-Afgânî şiirlerinde 1948 Nekbe'sine de yer vermiştir.[30] Nekbe ile ilgili şiirleri ve mersiyeleri melodramatik bir temayla yazılmıştır. el-Afgânî çağdaşı bazı kimseler için mersiyeler de yazmıştır. Divanında babası için ve Ürdün başbakanı Hüseyin Fahri el-Ḫalidî (ö. 1962) gibi arkadaşları için söylediği mersiyeleri de yer almaktadır.[31]

el-Afgânî'nin Hz. Peygamber'in kutlu doğumu münasebetiyle yazdığı kasidesi de en güzel naat örnekleri arasında sayılabilir.[32] Onun ayrıca

29 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.148-152.
30 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.53-54, 129-131.
31 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.76-80, 114-117, 153-155.
32 Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.177-183.

Hanım Fedvâ Tuqan (ö. 2003) ve Harun Haşim Reşid (ö. 2020) vd. çağdaşı bazı Arap şairlerle kardeşlik şiirleri de vardır.[33]

Şiirlerini klasik tarzda yazan el-Afgânî, kendi döneminde yaygın olan serbest nazmın tüm türlerini ve biçimlerini reddetmiş; onları şiirden ziyade bir düzyazı olarak gördüğü için şiddetle karşı çıkmıştır. el-Afgânî'nin vezin ve kafiye konusundaki bu tutuculuğu zaman zaman şiirlerinin ağırlaşmasına neden olsa da onun kelime seçiminde halkın seviyesine inmesi, sahip olduğu dil becerisi ve şiir yeteneği ve sanat sergilemekten ziyade konuya odaklanması şiirlerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Şiirlerini karakterize eden hüzün tonuna rağmen, şiirlerinin sonunda genellikle iyimser bir havanın hâkim olduğu hissedilmekte ve ayrıca onun hayal gücünün şiirlerinin mefhumu ve amaçlarıyla bir tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

el-Afgânî, daha çocuk yaşta yazmaya başladığı ve ömrünün sonuna kadar yazmaya devam ettiği, ulusal duyguları okşayan ve dinî hassasiyeti harekete geçiren şiirleriyle Filistin halkı arasında işgale ve Siyonizm'e karşı baş gösteren pasif direnişe destek vermiştir. Şiirlerinde klasik dönem şairlerin hangisinden etkilendiği net olarak bilinmese de aruz vezni konusundaki titizliği ve klasik kaside yapısına bağlılığı onun kendinden önceki şairleri çokça okumuş olabileceğini göstermektedir.

Sonuç

Hayatını incelediğimiz, siyasî ve edebî faaliyetleri hakkında araştırma yaptığımız, 20. Yüzyıl Filistinli şairlerden olan Mahmûd Nedîm el-Afgânî ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

O aslen 19. Yüzyılın sonlarında Afganistan'ın başkenti Kabil'den Filistin'e gelen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İngiliz işgali altındaki Filistin'de büyümüş ve bir şair olarak yetişmiştir. O, ata vatanı Afganistan'a bir daha dönememiştir. el-Afgânî'nin yaşadığı dönemde Filistin'in İngiliz işgali altında bulunması, Yahudilerin bölgeye akını ve ardından İngilizlerin desteğiyle 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması gibi olaylar onu derinden etkilemiştir. Bu sebeple neredeyse bütün edebî faaliyetlerini Filistin'e hasretmiştir. Filistin'in bir gün kurtulacağından umudunu kaybetmeyen el-Afgânî, yıldırmalara rağmen yazmaya devam ettiği şiirleriyle Filistinli gençlere ilham vermiş ve Modern Filistinli şairler arasında işgale ve Siyonizm'e karşı dik duruşu ve mücadelesi ile tanınmıştır. İngiliz Manda İdaresi tarafından birkaç kez tutuklanıp hapse atılmışsa da davasından vazgeçmeyen el-Afgânî 1948'te serbest kaldıktan sonra ailesiyle

[33] Bk. *Divanu'l-Afgânî*, s.21, 49, 98, 101, 104.

birlikte sığındığı Ürdün'ün başkenti Amman'da hayatının sonuna kadar edebî ve siyasî faaliyetlerine devam etmiştir.

el-Afgânî'yi çağdaşlarından ayıran bazı noktalar vardır. Onlardan birisi de kendi döneminde yaygın olan serbest nazmın tüm türlerini ve biçimlerini reddetmiş olması ve onları şiirden ziyade bir düzyazı olarak görerek şiddetle karşı çıkmasıdır. Bir diğer nokta da onun Filistin meselesini dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmasıdır. Nitekim 1964 yılında Ürdün ziyareti sırasında Papa VI. Paulus'un (ö. 1978) huzurunda okuduğu şiiriyle özellikle Katolik Hıristiyan dünyasının dikkatini Filistin'de devam eden trajedi ve zulme çekmeye çalışması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Şiirlerinde görülen sembolik unsurlar gayet sade olup teşbih, kinaye ve istiarenin ötesine geçmemektedir.

Kaynakça

Divanu'l-Afgânî Şâ'iru'ş-şebâb Filasṭîn: Maḥmûd Nedîm el- Afgânî. Ammân: Maṭâbi'u'ddustûri't-Ticâriyye, 1983.

Ḥabībī, Abduḥayy. *Tariḫ-ı muḫtaṣar-ı Afganistan*. Kabil: Kitab Çapoloo Muessese, 1346.

el-Keyâlî, Abdulvahhab. *Tariḫu Filasṭîn el-ḥadîs*. Amman: el-Muessesetu'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1990.

el-Maşâyiḫ, Muhammed Husayn. *el-Edeb ve'l-udebâ ve'l-kuttâb el-mu'âṣırûn fi'l-Urdun*. Ammân: Maṭâbi'u ed-Dustûr, 1989.

es-Sevâfîrî, Kâmil. *eş-Şi'ru'l-Arabî el-hadîs fî me'âsâti Filasṭîn*. Ḳahire: Maṭâbi'u Sicilli'l-Arab, 1985.

es-Sevâfîrî, Kâmil. *Şu'arâu'l-arḍi'l-muḥtallah*, www.moswarat.com, 1991.

Tanrıverdi, Eyyüp. "Filistin'de Basının Oluşması ve Yahudi Göçlerine (Aliya) İlk Tepkiler (1908-1914)", *Harran İlahiyat Dergisi* 52 (Aralık 2024), 234-48.https://doi.org/10.30623/hij.1546657

Ya'ḳûb, Emile. *Mu'cemu'ş-Şu'arâ munzu bed'i 'aṣi'n-nahḍati.* Beyrut: Dâru Ṣâdır, 2004.

Muessesetu Abdilaziz Su'ûd el-Bâbaṭîyîn's-Seḳâfe, "Mahmûd Abdulhamî Abdulhakîm Ḫan el-Uşkûrî", Erişim 13 Şubat 2025.

http://www.almoajam.org/lists/inner/7047

Arabi21, "Mahmûdu'l-Afgânî…el-Muḳâvim fi's-sevre ve'll'âci'u'l-meskûnu bi'l-'avdeti", Erişim 25 Aralık 2025.

https://arabi21.com/story/1406654/محمود-الأفغاني-المقاوم-في-الثورة-واللاجئ-المسكون-بالعودة

ed-Dustûr, “Esmâ’un fî’z-zâkire: Mahmûd Nedîm el-Afgânî…Şâ‘iru Şebâbi Filasṭîn”, Erişim 12 Şubat 2025.

https://www.addustour.com/articles/769785--أسماء-في-الذاكرة-محمود-نديم-الأفغاني-شاعر-شباب-فلسطين

cartogiraffe, “Şâri‘u Mahmûd Nedîm el-Afgânî, Nâhiyetu Ammân, Livâu ḳaṣabati Ammân, Ammân, el-Urdun”, Erişim, 13 Şubat 2025.

https://www.cartogiraffe.com/الأردن/عمان/لواء+قصبة+عمان/ناحية+عمان/شارع+محمود+الأفغاني/